

Момчило Јагодић

ОШ „Светолик Ранковић“ Аранђеловац

ОШ „Душан Радоњић – Бања“

momcilo.jagodic89@gmail.com

DOI: 10.18485/rit.2022.20.38.3

УДК: 27-9(4)

Оригинални научни рад

Датум пријема: 20.5.2022.

ПОЈАМ „ЗАПАДНА ЕВРОПА“ И РЕЦЕПЦИЈА МОНАШКОГ ИСКУСТВА ИСТОКА НА ЗАПАДУ ОД IV ДО VI ВЕКА

Резиме

Основно циљевање рада представља црквено-историјску анализу и сагледавање на који се њо начин, тада углавном „племенски“ зајед сусреће са идејом христичјанизације. Како је тај процес текао у наведеном периоду, одабраном за ово исјражвање, али на један свакако посебан начин, и њо кроз монаштво истока које се њод најездом народа као и различитих јеретичких и њоубних учења њо живој како Цркве Христове, тако и за живој уочише. Покрет се шири и ујознаје са Зајадном културом, можда не њолико из жеље са христичјанизацијом колико из жеље за сјашавањем често живојта и личне еџисџенције о чему имамо мноћо зајиса, да су мноћи учџшељи Цркве Истока били ѡриморани њод најездом народа и ѡрошњивника Цркве да ушочџше за себе ѡронаћу на Зајаду. И на тај начин можда жељено, или нежељено, али из данашње ѡрсџекџиве свакако важно и незаобилазно ујознали Зајад са монашким оџшћом и искуством монашке ѡушџше, а на тај начин убрзали и у мноћоме доџринели ѡроцесу христичјанизације Зајада.

Кључне речи: Зајад, христичјанизација, монаштво, ѡроџовед, еванџелизација

Увод

Монаштво је интегрални део постојања и живота хришћанске Цркве, и односи се пре свега на начин живота и подвига који је најближи јеванђелском идеалу. Суштински смисао и циљ монашког начина живота јесте у потпуном и безрезервном испуњавању свих јеванђелских заповести о људском односу према Богу и према људима (Поповић, 2011: 40). Монаси овај идеал остварују давањем и испуњавањем три основна завета: безбрачности, сиромаштва и послушности. Сам Господ Исус Христос и Пресвета Богородица Марија су свакако најузвишенији пример и надахнуће монашког начина живота. Позив на овакав начин живота налазимо и у Светом писму, нарочито у Јеванђељу и Посланицама. Спаситељ указује на овакву устремљеност према Царству небеском речима: „А има ушкопљеника који су сами себе ушко-

пили Царства ради небескога. Ко може примити, нека прими!“ (Мт, 19:12); „Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима, и имаћеш благо на небу, па хајде за мном“ (Мт 19:21); „И сваки који је оставио кућу, или браћу, или сестре, или оца, или матер, или жену, или дјецу, или земљу, имена мога ради, примиће сто пута онолико, и наслиједиће живот вјечни“ (Мт 19:29); „И који не узме крст свој и не пође за мном, није мене достојан“ (Мт 10:38).

Феномен монаштва је у најужој вези са религиозним искуством уопште, зато можемо рећи да је монаштво начин живота који је у функцији неког духовног циља који се сматра једино потребним. Овакав начин живота који постоји у различитим религијама, сусрећемо и код грчких философа (питагорејци, киници, стоици, неоплатонисти...).

У хришћанској Цркви монаштво постоји од њеног самог почетка, а за идеал има животне примере старозаветних пророка (Илија, Данило, Јеремија...) као и Светог Јована Крститеља и Апостола у Новом завету. Још пре појаве Хришћанства код Јевреја су, на пример есени, односно јесеји и терапевти живели монашки. У новозаветним текстовима често се помињу „удовице“ (Дап 9:36-41; 1 Тим 5:3-16), које су се посветиле молитви и добротворству (Поповић, 2011: 41).

Постоји неколико мишљења о узроцима настанка хришћанског монаштва. Сматра се да су широке масе похрлиле у Цркву пошто јој је цар Константин подарио грађанску слободу. Ревносни хришћани су се нашли у извесном нескладу са већином новоприселих хришћана и њихови међусобни односи су постали све компликованији, тако да су ови први покренули један тих и херојски протест против напуштања јеванђелског начина живота из кога настаје монаштво. Постоји мишљење да се монашки почеци дугују хришћанима који су се за време прогона повукли у брдовита и пушта места и тамо се навикли на живот у самоћи. Сасвим супротно мишљење од предходног заступа да су се утемељитељи монаштва определили за некрвно мучеништво, то јест аскезу, пошто је световна власт прекинула са прогонима, па мучеништво више није било показатељ хришћанског радикализма. Такође је међу хришћанима ране Цркве постојала жива свест о скором Другом Христовом доласку која је имала изворе у Литургији, Светом писму и свеукупном Предању, што је утицало на строжије држање Христових заповести. Апостол Павле указује да је време кратко и да обличје света пролази, стога је лакше онима који нису у браку да служе Господу (1 Кор 7, 25-36). Сва су ова становишта могућа. Међутим ваља истаћи да се монаштво од самих сво-

јих почетака јавља као изузетно сложен феномен, па би било погрешно његов настанак приписати само једном узроку.

Управо у IV веку почиње организовање великих монашких насеобина, манастира, најпре у Египту, затим на Синају, у Светој земљи, Сирији, Месопотамији, деловима Мале Азије, и из ових средишта монаштво је касније ширено у све делове хришћанске васељене и на Истоку и на Западу. Монашко предање, које се веома брзо почело стварати, зна за велике монашке узоре и осниваче какви су били: свети Антоније Велики (+356), свети Пахомије Велики (+346), свети Иларион Велики, свети Сава Освећени и многи други. Монашки живот се манифестује кроз два посебна вида: отшелништво или пустињаштво и општежиће. Отшелници или анахорети или ермити свој настанак везују за светог Антонија Великог (251-356) и познате египатске пустиње, као што су Тивејска пустиња, Писпир, Нитријска пустиња, Скит. Свети Антоније је, по предању, био Копт и неписмен, али су његове духовне поуке записали његови многобројни следбеници у монаштво. За светог Пахомија Великог (286-346) се везује организовање општежића или киновије. У општежићу монаси живе заједно, у манастиру, заједно се хране, обављају своја монашка послушања, носе исту одећу, обављају молитвено правило. На челу манастира је настојатељ или игуман који управља целокупном монашком заједницом и свом имовином. О манастирским приходима и расходима стара се иконом (економ), по значају прва личност у манастиру после игумана. У манастиру, по потреби, постоје, сем игумана и иконома, и друга послушања, као еклисијарх – монах који се стара о богослужењима у храму, затим дохијар (подрумар), болничар и други. Канонима Халкидонског сабора (451) монаси и манастири су потчињени епископу како би се избегло стихијско оснивање манастира и одржала монашка дисциплина у Цркви (Поповић, 2011: 40-41).

Организовање и развој монашког живота прати и настанак монашко-аскетске литературе. У њој се бележи живот, подвизи, корисни савети и изреке искусних и проверених монаха-подвижника. Значајна дела из овог опуса су: Изреке Стараца (Старечник или Отачник); Житије Светог Антонија Великог, чији је аутор свети Атанасије Велики (+373); а прве монашке уставе, на Истоку, су писали свети Пахомије Велики и свети Василије Велики (+379), и на Западу, свети Јован Касијан (+435) и свети Бенедикт Нурсијски (+547).

Из ових првих средишта монаштво се расађује по читавој васељени. Историјски је ипак најважнија била монашка експанзија која се ширила са

Истока на Запад од друге половине IV века. Монашки идеал овде наилази на добру подлогу, јер је аскетизам међу западним хришћанима постојао у II и III веку, али у много слабијој мери него на Истоку. Организованог монашког живљења по прописаним правилима свакако није било. Почетком III века је забележено да се у Верони као затворници подвизавају Тевтерија и Туска. Најзаслужније личности за упознавање Запада са источним подвижницима су свакако свети Атанасије Велики, преподобни Јероним Стридонски, Руфин са својом Историјом монаха, преподобни Августин као и преподобни Јован Касијан (Сидоров, 2008: 123).

Однос између хришћанског Истока и Запада

Односи између хришћанског Истока и хришћанског Запада, нарочито су постали тесни, живи и интензивирани у раној фази аријанских борби и спорова, што је знатно утицало на преливање монаштва са источне на западну страну. Године 324. је Осија епископ Кордовски боравио у Александрији, по задатку који му је поверио цар Константин Велики, и тамо је сасвим сигурно добио вести о управо процветалом монаштву. Свакако да су овом упознавању дали допринос и источни путујући монаси, који су се с времена на време појављивали на Западу, нарочито у Риму (Jedin, 1995: 360-361).

Са источним монаштвом су имали прилике да се упознају и ходочасници са Запада, који су после Константиновог ступања на престо 324. године, у све већем броју полазили у Палестину, где су могли да се увере о великом занимању царске породице за света места (Jedin, 1995: 361). Најстарији опис ходочашћа до којег се дошло је онај о путовању једног ходочасника од Бордоа до Јерусалима у првој половини IV века (Стојановић, 2003: 19). Ипак један од најзначајнијих путописа је Дневник Ходочаснице, који је оставила Егерија (или Етерија), угледна хришћанка са крајњег запада тадашње Римске империје. Она је вероватно пореклом негде са реке Роне и на ходочашћу је била осамдесетих година IV века. Закључак је да су Бордоански ходочасник и Егерија из вишег друштва Римске империје. Егерија је путовала првенствено користећи гостопримство калуђера, испосника, епископа. Најосећајнији излет Егерије је пут у повратку из Свете земље када је посетила калуђере у области Едесе. Она је дала скоро комплетан опис богослужења који одсликава Литургију и остала богослужења и обреде тога времена у Светој земљи (Стојановић, 2003: 12-14). Дело је вероватно писано негде на почетку V века и веома је важан извор за археологе, црквене исто-

ричаре, филологе и литургичаре. Егерија показује да је циљ њеног ходочашћа да у живо потврди њено веровање у истину Еванђеља, да види места где је Бог имао контакт са људима и да се помоли са онима који на најбољи начин одсликавају живот Исуса Христа, калуђерима Синаја, Палестине, Месопотамије. Она је често одступала од своје маршруте само да се сретне са неким од исповедника или калуђера или да види места која је обичном смртнику тешко да замисли да ће их видети (Стојановић, 2003: 53-56). Егерија описујући у свом дневнику пењање на Синај наводи: „Дакле, када смо се по Божијој вољи, попели до врха и дошли до врата те цркве, ево како нам у сусрет из своје испоснице долази свештеник, то је један заслужни старац, замонашен од ране младости и као што овде кажу аскета, укратко човек достојан овог места. Дошли су такође остали свештеници, као и сви монаси који овде живе у близини ове планине, осим оних који су били спречени старошћу или слабошћу“ (Стојановић, 2003: 65-66).

Брзо се ширила слава монаха из Египта, Палестине и Сирије, римско царство је било велико, а хришћани сваке поједине области су створили сопствену верзију онога што су о тим монасима слушали. Стиче се утисак да су на Западу у IV веку са овим изворним монаштвом могли да се упознају само људи који су умели да читају и могли да путују у Египат и на света места, и они који су могли да у својим пространим градским кућама угосте посетиоце са егзотичног хришћанског Истока. Они су били у могућности да усвоје, прилагоде и поједноставе ту нову, радикалну поруку, према својим приликама и условима живота. Иако је начин живота ових далеких и необичних источних хришћана трпео осуду, коју је изрицао један део припадника високог и богатог друштвеног слоја, ипак из исте те касте, издвојио се изванредан број, жена колико и мушкараца, који су постали страствени читаоци монашке књижевности писане, пре свега, у Египту. Ретко су кодекси (codices) са причама о незнатим странцима изазивале толико великих моралних победа у животима утицајних Римљана (Браун, 2010: 112-113).

У Трир је 335. године послат Атанасије Велики где је говорио о животу прослављених египатских хероја пустиње. Тамо је упутио и своје чувено дело *Живот Антоније*¹, које је снажно подстицало тамошње хришћане на монашки живот. Поменуто „Житије“, које је послужило као образац за многа житија западних светитеља (Мартина Турског, Бенедикта Нурсијског и других), постало је и један од суштинских елемената који су повезивали две

1 Ово дело је настало око 357. године. Већ после 360. године постало је приступачно ширем кругу латинских читалаца у раном латинском преводу (Jedin, 1995: 361).

половине хришћанског света (Сидоров, 2008: 192). По речима преподобног Августина, у Триру су два војника, након упознавања са животом преподобног Антонија, постали монаси и удаљили се од живота са својим невестама. Године 341. Атанасије Велики долази у Рим са двојцом монаха и ту су успели да побију лажну слику о монаштву која је постојала у том граду. Свети Атанасије борави и у Аквилеји око 345. године (Сидоров, 2008: 123-123).

На Западу традиционална апологија девствености заузима веома значајно место. Тако, на пример, свети Иларије Пиктавијски, човек веома строгог живота и судећи по свему, особа која је у време свог ступања у клир живела са супругом само у духовном браку, саветује кћери која му се обратила са жељом да ступи у брак, да „изабере другог Женика, који Својој љубљеној подарује непролазну вечност“, тј. саветује јој „да не ступа у брак него да себе посвети девствености“ (Сидоров, 2008: 124).

После упознавања са светим Атанасијем Великим и *Животојом Антонијевићем*, поједини хришћани ускоро одлазе у Египат и Палестину, али су се само на палестинском тлу развили манастири (самостани) које су основали Латини и дали им свој посебан печат. При оснивању три манастира из прехалкидонског времена, увек је учествовала на одлучујући начин по једна жена из римске градске аристократије својим имањем и аскетским одушевљењем (Меланија Старија, Павлина (Паула) Старија, Меланија Млађа) (Jedin, 1995: 345-347). Св. Јероним и заједница учених и побожних жена, којом је он управљао у Риму и Витлејему, популарисали су источне монашке идеале. Еминентни епископи, као св. Амвросије Милански, св. Августин Хипонски, св. Паулин из Ноле лично су подржавали ове идеале и групе хришћана које су почеле да их спонтано упражњавају. У Галији је св. Мартин, пре него што је изабран за епископа турског (око 372. год.), био вођа једне монашке анахоретске заједнице, а доцније је и као епископ био узор аскетизма. Он је инспирисао развој монаштва, нарочито у јужној Галији. И баш тамо је св. Хонорат основао чувени Лерински манастир (око 405-410. год.). Епископи, св. Иларије из Арла и св. Егзиперије Тулузки, активно су потпомагали монашке заједнице. Монашки покрет се суочавао са опозицијом, којој су припадали и епископи. Изгледа да је ова опозиција била јача у земљама латинског језика, али је она постојала и на Истоку. Појава светог Јована Касијана и његовог *Правила* представља одлучну фазу у процесу утемељења монаштва на Западу. Његово је учење било засновано на аутентичном источном монашком предању, које је прилагодио условима и приликама Запада. Касијан је са Истока донео идеју да је монаштво, уствари, идентично

са самим хришћанским животом, или боље, да је оно његов најсавршенији и најпотпунији израз (Мајендорф, 1997: 78-79).

Развој монаштва на тлу Италије и Галије

У Италији постојање подвижника датира око 360. године (према сведочењу из Суђења Закхеју и Аполинарију) (Сидоров, 2008: 130). У другој половини IV века многа острва у Средоземном мору у близини Италије (Каприја, Горгона...) бивају насељена од стране појединих анахорета. Пустињаштво је било више раширено уз обале и по острвима Тиренског, и ређе Јадранског мора². На Западу се у IV и V веку око градова образују такозвани аскетици, а у самим градовима аскетериони или, како их Августин назива, „*diversoria sanctorum*“³. То су прва аскетска општежића, која представљају прелаз од древнохришћанског аскетизма ка монаштву. Један од првих женских манастира у Риму налазио се у близини базилике светог Лаврентија. Први мушки манастир у тим пределима настаје знатно касније, у време папе Сикста III. Јевсевије, епископ Верчеле (+371), поставља основе за институцију каноника, живећи са својим клирицима у заједничком дому и практикујући строги подвижнички живот (Сидоров, 2008: 129-130). Он је пре позива за епископа града северне Италије био лектор у Риму и одлучио се за живот у аскези и девствености. Због свог никејског вероисповедања био је прогнан на Исток (355). Јевсевије је вероватно тек након повратка из прогонства (363) објединио свој клир у монашку заједницу. Он је, дакле, први оснивач неког клирикалног манастира (*monasterium clericorum*). Амвросије наводи химничко певање, заједничку молитву, проучавање Светог писма, ручни рад и пост као најважније садржаје живота клирикалне заједнице у Верчели, која се тако појављује као претходник Августиновог *monasterium clericorum-a* у Хипону, где се захтевањем проучавања Светог писма већ показује једна специфична западњачка црта. Познато је да је у Болоњи постојао један женски манастир (*sacrarium virginitatis*³) са око 20 девица, а у време Амвросија Миланског био је такође један женски манастир у Верони, за који се бринуо епископ Зенон (Jedin, 1995: 364-365).

2 Анахоретизма је било и у унутрашњости земље. Понекад се почетне усамљеничке насебине претварају у манастире за заједнички живот, као што је случај Монтелука у близини Сполета, где аскети живе од краја IV века. То је место каснијих еремиторија, које су установили сиријски монаси Елеутерије, Јован и Исак (Tenšek, 2003: 77).

3 Види: Милаш, 2002: 11

Једна од главних личности које су допринеле ширењу монашког пољета је свети Амвросије епископ Медиолански. Рођен је између 333-334. године, по свој прилици на обали Мозела у граду Тревиру (Тријер, сада је то град Трир у Немачкој). Он је сјединио службу црквеног пастира са подвижничким животом, на шта је подстицао и своје клирике. Живот је проводио у строгом посту и молитви. Пост је прекидао само суботом, недељом и празницима. Књиге је писао и исповедао не штедећи себе чак и када је телом био болестан. Нарочито се бринуо о монасима и њиховој обитељи која се налазила у близини Медиоланума⁴. Ватрено је проповедао о девствености, подстичући многе да је држе, посебно девојке да приме монашки постриг. Због тога су многе мајке из Медиолана одвраћале своје кћери да не слушају проповеди светитеља, плашећи се за њихову будућност. Истицао је да девственици подражавају живот Анђела који су и заштитници монаха. Свети Амвросије није превиђао светост брака, али је девственост сматрао узвишењом и даром неколицине (Сидоров, 2008: 124-128).

Амвросије истиче умереност, кротост, смирење и љубав, у своме делу *Две књиге о њокајању* пише: „Колико је неопходна ова врлина (умереност), на најбољи начин доказује се примером љубави и кротости Господње. Будући да су новацијани⁵ одбацили ту врлину, не могу се назвати ученицима Христовим, те се њихова гордост и немилосрђе још већма умножавају. Како се циљ врлине састоји превасходно у томе да донесе корист многима, умереност се показује дивнијом од свих врлина, јер она и када кога осуди, не чини то на увредљив начин и онога ко је предмет такве осуде чини достојним опроштаја. Једино је она распространила Цркву искупљену крвљу Христовом, утемељивши спасоносни циљ искупљења да би он био разумљив ушима, мио мислима и близак срцима“ (Св. Амвросије Медиолански, 2002: 41).

Дакле у морално-аскетском учењу светог Амвросија, као и у аскетици већине отаца Цркве, не сусрећемо снажни ригоризам јер строг и принципијелан сам према себи, светитељ је веома снисходљив и кротак према другима, а то сачињава једну од суштинских црта православне етике (Сидоров, 2008: 128-129).

Још неке од свакако заслужних личности за развој монашког начина живота на Западу, на тлу Апенинског полуострва били су Руфин Аквилејски, Мленија Старија и Меанија Млађа. Руфин Аквилејски се родио око

4 У доба Августиновог боравка у Милану постојао је пред градским вратима један мушки манастир. Његовој је, бројчано знатној, заједници предстојао један учени презвитер, а епископ Амвросије је здушно потпомагао манастир (Jedin, 1995: 364).

5 О новацијанима видети: Поповић, 2011: 89.

345. године у Конкордији близу Аквилеје, као млад је отишао у Рим да би се образовао, где је упознао преподобног Јеронима. По завршетку школовања отишао је у један манастир у Аквилеји 370. године. Тамо је боравио заједно са Јеронимом, а манастир је водио епископ Валеријан. Ту је остао три године. Мало после Јеронимовог одласка за Халкиду, Руфин одлази у Египат (373) са јасном намером да постане монах под вођством чувених пустињских отаца. Шест година остаје у Александрији слушајући предавања Дидима Слепог и изучавајући Оригенова дела. Боравак у Египту имао је значаја не само за Руфина, него и за читаво западно монаштво. Затим је 380. године са Меланијом Старијом прешао у Палестину. Меланија на Елеонској гори у близини Јерусалима подиже један женски манастир, а касније и конач за ходочаснике. За Руфина је подигла мушки манастир поред оног који је основала за монахиње. Он је био настојатељ ове мушке обитељи и духовник Меланијин и њене заједнице. Поред тога Руфин је водио школу која је углавном била везана за манастир. Оба манастира уживала су подршку и наклоност јерусалимског епископа Јована. Заједно са својим епископом, Руфин и Меланија били су увучени, као уверени оригенисти, у оригенистичке борбе које су букнуле око 400. године, када су се заострили односи са Јеронимом, који је заузео противоригенистички став (Тењсек, 2003: 77)⁶. После конфликта са преподобним Јеронимом и светим Епифанијем Кипарским у време оригенистичких спорова, Руфин се враћа на Запад, где и умире 410. године. Као аскетски писац Руфин је познат по делу *Живот њустинских отаца* (или *Историја монаха*⁷) које је одиграло велику улогу на формирању ставова западног монаштва. Највећи део свог времена он ипак посвећује превођењу споменика древнохришћанске књижевности са грчког на латински језик (акцент ставља често на дела која се баве тумачењем Светог писма) (Сидоров, 2008: 130-131).

Руфинова саподвижница света Меланија Старија такође представља снажан пример јединства западног и источног монаштва у тој епохи. Паладије, који посвећује два поглавља свог *Лавсаика* овој знаменитој подвижници, називајући је триблаженом, сведочи да је она, по мајци Шпањолка, при-

6 Евагрије Понтијски чије је учење било под утицајем Оригена, у Јерусалиму долази у додир са светом Меланијом Римљанком (Старијом) и Руфином и под њиховим утицајем постаје монах и одлази у Египат. Ово нам указује на значај Руфина и Меланије који су у то време имали у Палестини (Јевтић, 1984: 295).

7 „Историју монаха“ је на грчком написао вероватно александријски ђакон Тимотеј (уп. код Сократа). Руфин је тада преводи, или пре – обрађује, на латински језик. И управо је у латинском преводу била познатија. То је пре повест, неголи историја или житије. Казивања имају форму описа путовања по Нилу (Флоровски, 1998: 165).

падала највишим круговима римске аристократије. Њен деда, Марцелин, био је конзул 341. године, а отац (Марцел или Марцелијан) носио је титулу *consularis* (Сидоров, 2008: 131). Била је удата за угледног Валерија Масима, бившег префекта града Рима. Изгубила је мужа и два сина када су јој биле свега 22 године. Тај тежак ударац навео ју је на размишљање да напусти све и посвети се служењу Богу на Истоку. Јединца сина поверила је једном старатељу. У друштву бројних угледних госпођа отишла је у Нитрију у Египат. У Александрији упознаје Руфина Аквилејског, који ће постати њен духовник (Тењсек, 2003: 76-77). Поред тога што подиже два поменута манастира на Елеонској гори и коначно за ходочаснике, Меланија упознаје многе старце у Египту и Палестини и пружа им материјалну помоћ. Такође им свесрдно помаже у време интензивних прогона православних од стране аријанаца. Када јој је било око шездесет година, света Меланија одлази у Рим и тамо, по речима Паладија, постаје апостол монаштва јер је многе од тамошњих житеља (међу којима и многе од своје родбине) „привела монашком животу“. Недуго пре заузећа Рима од стране Гота, ова старица напушта „престоницу света“ (било је то 408. године) и одлази у манастир на Елеонској гори. Умире у Бози око 410. године (Сидоров, 2008: 131-132).

Живот свете Меланије Млађе био је сличан животу њене бабе Меланије Старије. Родитељи су је удали са њених 13-14 година за младог Римљанина Пинијана који је тада имао 17 година. Пошто су им прерано умрла два детета, они су у договору одлучили да се посвете монашком животу. Меланија је тако одпочела подвижнички живот са око својих 20 година. На овакву њену одлуку су свакако утицали њена баба и Руфин, који се тада вратио у Италију. Супружници су своје огромно имање разделили црквама, породицама и сиромасима. Пошто су Готи заузели Рим они одлазе у Африку, где их је са радошћу примио епископ Алипије и преподобни Јероним, који је пресудно утицао на формирање аскетских ставова свете Меланије Млађе. После 7 година проведених у Африци, Меланија и Пинијан, преко Александрије долазе у Палестину, где су примили монашки постриг. Пинијан је недуго затим умро у Светој земљи. У близини Јерусалима, света Меланија је основала једну женску и две мушке обитељи. Она се ту упокојила крајем 439. године. Житије ове светитељке је написао свештеномонах Геронтије, који је по свој прилици био њен духовник. Ово житије је драгоцен древномонашки и богослужбени извор јер даје детаљне податке о богослужењу тога доба у Палестини. У житију се описује светитељкино узрастање у врлинама као прелазак од Мартиних ка Маријиним делима (уп. Лк. 10,42). Све-

та Меланија је уз пост и молитву читала Свето писмо тражећи тумачења ради поуке. Такође се образовала читајући грчке и латинске свете оце. Подвижничком кротошћу је настојала да поврати јеретике на пут Цркве. Када се обрела у Константинопољу 436. године на позив свог оболелог деде Волу-сијана, кога је обратила из незнабоштва у хришћанство, сусрела се са несторијанцима. Ревносно и са љубављу богословствујући, многе је од њих извела на пут Православља. Мисионарила је и на пољу монаштва и приводила верне подвижничком животу. Као настојатељица била је истински пример монашког живљења својим сестрама, нарочито се старала за правилан поредак богослужења (Tenšek, 2003: 132-134). У IV и V веку у Европи се монаштво највише развијало у Галији. Вероватно је свети Атанасије за време свог боравка у Триру засадио прве трагове аскетизма. Треба предпоставити да је и у Галији било аскета пре монаштва, иако су о томе ретка сведочанства и каснијег датума. Указ цара Валентинијана I (око 370.), који изузима Богу посвећене девице од плаћања неког пореза, претпоставља да је било женског аскетизма. Такође и један канон сабора у Валенсији (374), односи се на девице (*virgines*) које су напустиле свој дотадашњи сталеж. И у Триру је у то доба постојала установа *virgines deo dicatae* (Богу посвећене девице), а папа Дамас (366-384) или његов наследник Сириције (384-399) доноси један декрет који говори о томе како треба поступати са девицама које су изневериле свој завет. Већина тих девица живела је у својим породицама, понегде су се сакупљале у мање заједнице што наговештава оснивање монашких обитељи (Jedin, 1995: 366). Управо је монаштво у Галији било осовина хришћанског живота.

Галија има веома стару хришћанску традицију која досеже чак до другог века (св. Иринеј Лионски), а у време развоја монаштва имала је релативно чврсту и постојану црквену организацију (Мајендорф, 1997: 118). Прве вести о мушким аскетима у Галији повезане су са именом мужа који се сматра утемељитељем галског монаштва, светим Мартином из Турса (око 316/317-397). Пошто је разрешен војне службе (у коњичкој гарди⁸), свети Мартин се упознао са светим Иларијем Пиктавијским, познатим и признатим богословом чврсте и непоколебиве православне вере. Епископ Иларије је радо прихватио Мартина, и после извесног времена предложио му да га рукоположи у чин ђакона, али Мартин је то смирено одбио. Уместо у чин

8 Види: Radošević, 1994: 265.

ђакона, епископ га је учинио егзорцистом⁹. Због чврсте одбране Православља и бескомпромисне борбе са аријанством, светог Иларија су прозвали „западним Атанасијем“, он је извршио снажан духовни и богословски утицај на светог Мартина. По Иларијевом благослову, свети Мартин одлази у Италију и Илирик, вероватно да помогне православним хришћанима у борби са аријанцима, јер је у Илирику аријанство имало јако упориште. Милански епископ Авксентије, аријанац (омијац), протерује Мартина из Милана, као чврстог браниоца никејске вере и спречава га да у том граду устроји манастир (односно келију у којој би се подвизавао у усамљености). Светитељ тада одлази на острво Галинарија (Gallinari), близу Албенга, пред лигуријском обалом, где се неко време подвизавао са једним врлинским презвитером. Када се Иларије вратио из прогонства (360/361), Мартин га је пратио у Галију и ту је недалеко од Пуате (Поатјеа, Poitiers), у месту Лигуж (Ligugé), у области Вјена, устројио први манастир на латинском Западу (Сидоров, 2008: 157-158).

Светог Мартина, као чувеног подвижника и браниоца православља, око 372. године бирају за епископа Турса, против његове воље. Овом избору се противио изванредан број лаика и неки епископи, правдајући то Мартиновим лошим карактером и неуредним изгледом. Као епископ, свети Мартин је и даље наставио са подвигом у смирењу и скромности (Сидоров, 2008: 158-159).

После избора за епископа он се настанио у некој келији која се налазила уз цркву из које се убрзо развио манастир Мармут (Marmoutiers)¹⁰. Услед брзог раста броја анахорета (ускоро их је било осамдесет), обликовале су се форме заједничког живота, као што су заједничка трпеза и заједничка молитва. Будући да је монасима био забрањен ручни рад како би се сачували од похлепе поседовања (само су неки млађи монаси радили на рукописима потребним за читање и молитву), заједница се морала издржавати од иметка који су доносила браћа пореклом из имућних породица и од прилога турске општине. Многе одлике те монашке колоније јасно је упућивао на истоветно устројство у египатском монаштву, које се могу препознати у Анто-

⁹ Реч је о једном од нижих чиновна клира: На истом степену са лекторима стајали су егзорцисти, чија је обавеза била да читају молитве над енергуменима, као и да се брину за катихумене (Сидоров, 2008: 157, нап. 8).

¹⁰ Заправо како није могао даље да подноси узнемиравања многобројних посетилаца, епископ Мартин се преместио из поменуте испоснице, и основао нову у Мармутјеу (Мармуту), месту уз саму реку Лоару, на три километра од градских зидина. До овог неприступачног места, прекривеног шумом и са природним пећинама, могло се стићи само једном стазом (Radošević, 1994: 266).

нијевој заједници анахорета или оној на Нитријском брду. Мармутски монаси су живели у пећинама или скромним дрвеним колибама, па је заједница више личила на лавру¹¹ него на киновију. Они су се, попут Јована Крститеља, одевали у одећу од животињске длаке. Као пројава борбе са демонима јесте и рушење паганских храмова и оснивање нових монашких насеобина. Мартиновско монаштво поприма изразито пастирско-мисионарску црту која му даје посебан значај. Из редова Мартинових ученика бирали су се нови епископи који су у његовом духу остваривали монашки идеал. Рано монаштво уз Лоару је и касније задржало своју посебност (Jedin, 1995: 366-367).

Закључак

Феномен хришћанског монаштва који се развио на Истоку није могао остати незапажен међу западним хришћанима. Аскетизма је свакако било на Западу и раније, али пустињаштво и општежиће, према источном узору, почиње да се развија тек од друге половине IV века. Монашка идеја са Истока, прелазећи на Запад, најпре долази у Рим, и управо тамо добија своје прве следбенике, који се одазивају углавном из горњих слојева друштва. Одатле се шири и у друге градове и провинције старе римске империје. Монаштво је у почетку на Западу, управо као и на Истоку, у свом одушевљењу било несређен покрет, али је убрзо пронашло место у Цркви и пут ка друштву. Западни дух, иако је испрва сумњиво гледао на ову појаву, убрзо се снашао и није оставио нову снагу неискоришћеном. Монаштво од Цркве добија послушање да образује и формира клирике, да мисионари, изучава Свето писмо, да се бави социјално-харитативним радом. Монаси убрзо постају компетентни да се укључе и у решавање теолошко-догматских питања.

На Запад је са Истока преношена не само пракса и типови организације, већ и најдубља срж доктрине источних монаха. Геније разних западних отаца се састојао у њиховој способности да источну традицију прилагоде климатским и културним условима „варварског“ Запада. Предводници монаштва као што су Мартин Турски, Амвросије Милански, Онорат Лерински и Арлски, почињу да уводе ред у манастирски живот. Преко Јеронимових и

11 У почетку (пре свега на Истоку), монаси су живели сваки за себе у местима која су била удаљена од света, саградивши сваки за себе келију, због чега су и називани „келиоти“. Кад би неколико монаха саградило неколико келија, формирала би се мала насебина, која је по своме облику називана „лавра“ (од овога су касније лаврама назвали велике манастире са више зграда, које је окруживао високи бедем), или касније, када је уведен киновијски живот – манастир (Милаш, 2002: 25).

Руфинових превода монашко-аскетске литературе са Истока, и правила Августина Хипонског, Јована Касијана, Кесарија Леринског и Арлског, западно монаштво поступно и опрезно долази до свог уставног решења. Управо су монаси и манастири одиграли кључну улогу у ширењу хришћанства и духа Јеванђеља међу народима Западне Европе. Поред тога монаштво је постало једна од главних интеграционих снага Цркве, одржавајући јединство источне и западне стране хришћанског света.

Литература

Доброшљубље 2 (1998). прев. са руског Хиландарски монаси, Манастир Хиландар
Древни монашки успиави (2004). прев. са руског Слободан Продић, Шибеник
 Мирковић, М. (2000). *Живош и ирејиска Свешћоја Хијеронима*, Београд
 Свети Амвросије Медиолански (2002). *Две књије о иокајању*, прев. са руског
 Снежана Сикимић и Виолета Гавриловић, Манастир Тресјеје
Свешо иисмо (2007). Свети Архијерејски Синод СПЦ, Београд
Сшаречник (2000). прев. са старогрчког С. Јакшић, Нови Сад
 Стојановић, Хази Д. Н. (2003). *Прва ходочашића у Свешоу земљу*, Београд

Примарна лишерайура:

Браун, П. (2010). *Успон Хришћансшва на Западу*, прев. са енглеског Богдана
 Николић, „Слио“, Београд
 Jedin, H. (1995). *Velika povijest Crkve 2*, прев. са немачког Vjekoslav Bajsić, Zagreb
 Линч, Ц. (1999). *Испорија средњовековне Цркве*, прев. са енглеског Драгић
 Живојиновић и Бранислав Танчић, „Слио“, Београд
 Мајендорф, Ц. (1997). *Империлно јединсшво и хришћанске геобе*, прев. са
 енглеског Јован Ђ. Олбина, Крагујевац
 Поповић, Р. (2011). *Појмовник Црквене испорије*, Београд
 Radošević, S. (1994). *Monaška civilizacija 1*, Beograd
 Tenšek, T. Z. (2003). *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja*, Zagreb
 Сидоров, А. И. (2008). *Древнохришћански аскейизам и насшанак монашшва*, прев.
 са руског Слободан Продић, Шибеник

Секундарна лишерайура:

Брија, Ј. (1999). *Речник ирвославне шеолоије*, прев. са румунског Митрофан Кодић,
 Београд
 Diboа, Ž. (1998). *Monaški redovi*, прев. са француског Darinka Hižar, Novi Sad
 Dorotej, M. (2006)., ., Široki Brijeg
 Јевтић, А. (1984). *Пашролоија II свеска*, Београд
 Милаш, Н. (2002). *Православно монашшво*, Шибеник
 Поповић, Ј. (1992). *Оишша црквена испорија I*, прев. са немачког Мојсије Стојков,
 Нови Сад

- Фидас, В. (2001). *Канонско право: бојословска иерсијекџива*, прев. са француског Ивана Игњатовић, Београд
- Флоровски, Г. (1998). *Источни Оци V – VIII века*, прев. са руског Миливој Р. Мијатов, Манастир Хиландар
- Фундулис, Ј. (2004). *Лиџурџика I*, прев. са грчког Коста Симић, Краљево

Momčilo Jagodić

Primary School „Svetolik Ranković“ Arandelovac

Primary School „Dušan Radonjić Banja“

momcilo.jagodic89@gmail.com

MEANING OF THE WORD “WESTERN EUROPE” AND RECEPTION OF THE MONASTIC EXPERIENCE OF THE EAST IN THE WEST BETWEEN 4th AND 6th CENTURY

Summary

Main question of my scientific research is actually historically – theological analysis in witch way, at the time, mostly tribal West found out about Christianity. How functioned and how fast could develop such a process in that period of time, thanks to the monasticism and caused by the great migration of nations, but also caused by many heretical teachings, which were quite dangerous for the life of the Christ's Church at the time, but also for life in general meaning. Monasticism comes to the West and starts to learn about Western culture, maybe it didn't at first want to spread Christianity but in order to, first of all save their own lives, about what we have a lot of writing documents. We have many proves that teachers of the Eastern Church had to unwillingly leave the Church on the East, to come to the West and to find a safe place there. And in that manner, willingly or unwillingly, from our perspective definitely important historical event which caused faster Christianisation of the West.

Key words: *West, Christianisation, monasticism, preaching, evangelisation*